

СТАНОВЛЕННЯ МЕДІАЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

FORMING OF MEDIATION AS AN ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION METHOD: EXPERIENCE OF POLAND

Поліщук М.Я.,

*аспірант кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті досліджено етапи процедури розвитку медіації у Польщі. Визначено особливості регулювання медіації у польському законодавстві та практики застосування такої процедури. На підставі проведеного дослідження сформульовано основні передумови запровадження медіації в Україні.

Ключові слова: альтернативний спосіб вирішення спорів, впровадження медіації, медіація в Польщі, процедура медіації.

В статье исследованы этапы развития процедуры медиации в Польше. Определены особенности регулирования медиации в польском законодательстве и практике применения данной процедуры. На основании проведенного исследования сформулированы основные предпосылки введения медиации в Украине.

Ключевые слова: альтернативный способ решения споров, внедрение медиации, медиация в Польше, процедура медиации.

The article has explored stages of development of mediation procedure in Poland. Then, it has determined the specialties of regulation of mediation in Polish legislation and application of this procedure in practice. Taking into consideration accomplished research, it has formulated the main premises of introducing mediation in Ukraine.

Key words: alternative dispute resolution method, implementation of mediation, mediation in Poland, mediation procedure.

Постановка проблеми. На сьогодні медіація є однією із найпоширеніших форм врегулювання спорів в багатьох країнах не лише англо-американської, але й романо-германської системи права. Як свідчить практика європейських країн, більшість процедур медіації завершуються успішно, і конфліктуючі сторони надалі не повертаються на шлях судового розв'язання спору [1, с.42]. Власне, це легко пояснити тим, що медіація має низку переваг порівняно зі звичайним судовим розглядом справи: це розвантаження судів, скорочення часу, що витрачається на вирішення спору, економія коштів, конфіденційність, незалежність та неупередженість медіатора та багато інших. Крім того, одне із основних завдань медіації – віднайти рішення, що задовольнить обидві сторони. Таким чином, немає сторони, яка виграла або програла справу, немає необхідності оскаржувати з цих підстав відповідне рішення, більше того, сторони мають можливість примиритися і налагодити стосунки. Тому, як підтверджує статистика, угоди, досягнуті в результаті медіації, виконуються набагато сумлінніше, ніж судові рішення. Зважаючи на викладені вище аргументи, слід відзначити, що широке застосування в Україні медіації є важливим кроком на шляху до забезпечення якісної охорони прав та законних інтересів громадян. Оскільки для України процедура медіації є відносно новою і непоширеною, а також відсутня правова регламентація такої процедури, то корисним є вивчення і врахування досвіду в цій сфері тих зарубіжних країн, в яких медіація вже давно запроваджена на законодавчому рівні і доволі часто практикується. Однією з таких країн є

Польща. Дослідження успішного досвіду сусідньої країни із близькою до української правовою системою сприятиме забезпеченню ефективного правового регулювання та поширенню медіації в Україні найближчим часом.

Стан дослідження. Дослідженню різних аспектів медіації присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Ю.В. Бауліна, В.С. Гопанчука, І.А. Войтюк, В.В. Землянської, В.Т. Маляренка, Н.В. Нестор, Ю.Д. Притики, М.І. Хавронюка. Однак проблеми, пов'язані із правовим регулюванням і застосуванням процедури медіації, залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є розгляд досвіду Польщі у становленні медіації як альтернативного способу вирішення спорів, що має широку сферу застосування, а також визначення передумов, необхідних для впровадження медіації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку медіації в Польщі починається з 1992 року, коли група співробітників тогочасного Управління Узгодження Сенату (Biuro Interwencji Senatu) разом з представниками Управління Головного Товариства Пенітенціарної Опіки (Zarząd Głównego Stowarzyszenia Penitencjarnego Patronat) відправилися до Кельну на запрошення німецького фонду Х. Болла. Там вони познайомилися із діяльністю німецьких осередків медіації, особливо тих, що займалися справами неповнолітніх осіб, які вчинили злочин. Інформація, отримана у Німеччині, посприяла початку становлення Ініціативної групи з впровадження медіації в Польщі, яка була офіційно

створена в грудні 1995 року, існувала при Управлінні Головного Товариства Пенітенціарної Опіки та фінансувалася фондом Г. Болля. Одним із найважливіших завдань Ініціативної групи було запровадження медіації як окремої правової інституції в польському правосудді. Після 1995 року на території всієї країни з'явилися осередки, в яких була реалізована експериментальна програма медіації. Ініціативна група активно займалася підготовкою відповідних змін до кримінального та кримінального процесуального законодавства, які були прийняті у 1997 році. До того ж, в рамках діяльності Ініціативної групи регулярно проводилося навчання (лекторами виступали найвідоміші німецькі спеціалісти) для осіб, які мають намір стати медіаторами.

Після п'яти років діяльності, завершуючи важливий етап пошуку шляхів позасудових форм врегулювання спорів (укладення угоди та відшкодування збитків жертви злочину), члени Ініціативної групи з впровадження медіації в Польщі розширили сферу діяльності, створивши Товариство «Польський центр медіації» (Stowarzyszenie Polskie Centrum Mediacji). Робота членів та медіаторів Польського центру медіації надалі була зосереджена на поширенні ідеї медіації в широкому розумінні, як альтернативного способу розв'язання конфліктів та спорів [2].

Сьогодні медіація в Польщі регламентована на законодавчому рівні та широко застосовується. Згідно статистики, наданої Міністерством юстиції Польщі (Ministerstwo Sprawiedliwości), у 2010 році на медіацію в кримінальних справах була передана 2541 справа, із них 89,5 % спорів завершилися укладенням угод; на медіацію в справах неповнолітніх осіб, що вчинили злочин – 348 справ, 75% з яких завершилися успішно; на медіацію в цивільних справах – 2196 справ; на медіацію в сімейних справах – 1092 справи; на медіацію в господарських справах – 848 справ [3]. Процедура медіації застосовується практично в усіх галузях – в кримінальних, цивільних, сімейних, трудових, господарських спорах, а також у справах про вчинення злочину неповнолітніми особами. Єдиний Закон, що регулював би процедуру медіації, відсутній, але правову регламентацію даного інституту, а також правового статусу медіаторів забезпечує наявність великої кількості підзаконних нормативно-правових актів, а також відповідні положення у процесуальних кодексах. Крім того, правове регулювання медіації здійснюється за допомогою міжнародно-правових актів, серед яких – Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту та ради від 21 травня 2008 року «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» [4], Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету міністрів державам-членам щодо медіації в цивільних справах від 18 вересня 2002 року [5], Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради щодо медіації у кримінальних справах від 15 вересня 1999 року [6], Рекомендація № R (98) 1 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради щодо медіації в сімейних справах від 21 січня 1998 року [7], Європейський кодекс поведінки медіаторів,

прийнятий Європейською комісією 2 липня 2004 року у Брюсселі [8].

Сприяє розширенню застосування процедури медіації, а також підвищенню довіри громадян до такої процедури Польський Центр Медіації (Polskie Centrum Mediacji), заснований у 2000 році, а також Міністерство Юстиції. До прикладу, на сайті Польського Центру Медіації можна знайти корисну інформацію про те, що собою являє процедура медіації, які переваги вона має, в яких випадках можна направити спір на розгляд медіатора, нормативно-правові акти, що регулюють застосування медіації загалом та в окремих сферах, а також є перелік, місцезнаходження, контактні дані всіх відділів і філій Центру Медіації, список та контактні дані медіаторів у кожному відділі та філії [2]. В листопаді 2009 року при Міністерстві Юстиції було створено Департамент прав людини, з того часу медіація перейшла до компетенції Департаменту. При Міністерстві Юстиції діє дорадчий орган – Громадська Рада з питань Альтернативних Методів Розв'язання Конфліктів та Спорів (Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązania Konfliktów i Sporów), що була створена Розпорядженням Міністра Юстиції від 01 серпня 2005 року [9]. На Раду покладаються основні функції по удосконаленню процедури медіації в Польщі. Крім того, Рада вивчає та уніфікує міжнародні акти в сфері медіації, а також розробляє відповідні внутрішні документи (Радою був прийнятий Кодекс етики польських медіаторів від 19 травня 2008 року [10] та Стандарти в сфері навчання медіаторів, схвалені Радою 29 жовтня 2007 року [11]).

Сьогодні Міністерство Юстиції проводить інформаційно-освітню кампанію з поширення медіації, яка спрямована на три групи: на суспільство загалом; на сторін спору, які звернулися до суду; на професійні групи (суддів, прокурорів, медіаторів). Перші заходи були проведені ще в жовтні 2010 року під загальним гаслом «Маєш право на медіацію». Дана кампанія включає в себе поширення відповідних плакатів, листівок на вулицях польських міст, а також телевізійних та радіо роликів. Міністерство Юстиції також здійснює діяльність, спрямовану на підтримку навчання в сфері альтернативних способів розв'язання конфліктів та спорів. У жовтні та листопаді 2011 року були проведені навчальні курси з медіації для суддів, медіаторів та працівників бюро обслуговування клієнтів, тобто осіб, які першими працюють із сторонами спору. Таке навчання проводиться з метою не лише наблизити проблематику альтернативних способів вирішення конфлікту та спору, але й заохочувати їх використання у практичній діяльності. За ініціативою Міністерства юстиції також щороку проводиться конференція в рамках Міжнародного дня медіації [3].

Як вже було відзначено вище, медіація в Польщі має досить широку сферу застосування. Водночас, на думку деяких авторів, найчастіше медіація обговорюється в площині кримінального процесу [12, с. 144]. Насамперед, це пов'язано з тим, що вперше процедура медіації була врегульована саме в Кримінальному

та Кримінальному процесуальному кодексі Польщі. На сьогодні медіаційна процедура в кримінальних справах регулюється з урахуванням, зокрема, ст. 53, 54, 60, 66 Кримінального кодексу [13], ст. 320, 339, 489, 492, 493, 619 Кримінального процесуального кодексу [14], а також Розпорядження Міністра юстиції від 13 червня 2003 р. щодо медіаційного провадження в кримінальних справах [15]. Медіація в кримінальному процесі може здійснюватись на різних стадіях: під час підготовчого провадження; безпосередньо в момент розгляду справи судом; на стадії виконавчого провадження. Залежно від стадії, ініціювати направлення спору до медіації, окрім самих сторін спору, може прокурор або суддя. В останньому випадку сторони мають добровільно та свідомо виразити свою згоду на участь в процедурі медіації.

Проводити медіацію в кримінальних справах у Польщі мають право установи, які відповідають визначеним вимогам (створені для виконання завдань у сфері медіації, реабілітації, захисту інтересів держави, індивідуальних інтересів, прав та свобод людини; мають відповідні організаційні та кадрові умови для проведення медіації; включені в присудовий реєстр установ та осіб, які мають право на провадження медіації), а також повірені особи не молодше 26 років, які мають польське громадянство, повну цивільну дієздатність, вільно володіють польською мовою, не мають судимості, володіють необхідними вміннями та знаннями в галузі психології, педагогіки, соціології, реабілітації або права та можуть поручитися за власне виконання обов'язків [16]. Щодо медіації у справах неповнолітніх осіб, що вчинили злочини, існують також додаткові вимоги до медіатора: медіатором не може бути суддя, прокурор, інші працівники суду, прокуратури, поліції або іншого органу, що має повноваження щодо переслідування осіб, що вчинили злочин, а також адвокат, нотаріус, судовий виконавець та ряд інших осіб [17].

Медіація в цивільно-правових справах була запроваджена до Цивільного процесуального кодексу Польщі відповідним Законом від 28.07.2005 р. [18]. Зміни, внесені Законом, стосувалися як загальної характеристики процедури медіації, так і особливостей такої процедури в справах родинних і опікунських. Цивільний процесуальний кодекс визначає такі важливі засади здійснення принципу медіації, як: принцип добровільності медіації; неупередженість медіатора; конфіденційність процедури медіації; закріплення права медіатора на винагороду [19]. Сама процедура медіації в Кодексі врегульована досить чітко. Так, відповідно до ст. 183-1 § 2 Цивільного процесуального кодексу Польщі, медіація здійснюється на підставі угоди про медіацію або відповідної постанови суду, що здійснює розгляд справи і може скеровувати сторони до процедури медіації. В угоді

про медіацію сторони передбачають, що існуючий конфлікт або конфлікт, що може виникнути між ними в майбутньому, буде вирішуватися шляхом медіації. Така угода може бути укладена як до початку розгляду справи державним судом, так і під час такого розгляду. Угода про медіацію може мати форму окремого документу або пункту про медіацію в основному договорі, а також усну форму у випадку, коли одна сторона звернулася із проханням розпочати процедуру медіації, а інша – надала згоду на таку процедуру. Обов'язковими елементами угоди про медіацію є визначення предмету медіації, а також особи медіатора або способу обрання такої особи (ст. 183-1 § 3 Кодексу). Постанова суду про направлення сторін на медіацію може бути видана лише після початку судового розгляду – за ініціативою суду або за наявності клопотання сторін (ст. 183-8 § 1 Кодексу). У своїй постанові суд обов'язково має визначити медіатора та час, протягом якого буде здійснюватися процедура медіації (ст. 183-10 § 1 Кодексу).

Висновки. Загалом приклад Польщі у запровадженні та застосуванні процедури медіації є доволі показовим і корисним для України. Ідея медіації в Польщі не була новою – в 1992 році, коли медіація в державі лише починала свій розвиток, в багатьох країнах Європи (Німеччина, Нідерланди) це явище вже набуло поширення. Запровадження медіації в Польщі не було простим та швидким, пройшло декілька етапів, і до сьогодні даний інститут постійно вдосконалюється. Проте статистика свідчить про те, що з кожним роком медіація набуває поширення, а довіра громадян до цього явища зростає. З урахуванням етапів запровадження процедури медіації в Польщі можна визначити необхідні передумови для розвитку і поширення медіації в Україні. Основою для застосування медіації в різних сферах має стати забезпечення належного правового регулювання такої процедури: шляхом прийняття окремого Закону, який би визначив загальні положення процедури медіації, а також внесення змін до відповідних процесуальних кодексів. Важливою умовою є також налагодження процесу підготовки медіаторів, створення умов для отримання ними ґрунтовної теоретичної, практичної підготовки та можливості постійно вдосконалювати свої вміння. Окрім того, польський досвід свідчить про доцільність інформування суспільства щодо усіх особливостей та переваг медіації як способу розв'язання конфліктів. Така інформаційна кампанія має відбуватися за участю органів державної влади, зокрема, шляхом розповсюдження інформаційних листівок, запису рекламних роликів, створення осередків медіації, в яких особа зможе отримати всі необхідні відомості щодо застосування медіації тощо. До того ж, медіацію можна було б презентувати у професійних колах на конференціях, круглих столах, цільових презентаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. I. Orłowska Czy tylko mediacja między sprawcą a ofiarą // «Mediator» – nr. 20, 1/2202. – s. 42.
2. Польський центр медіації. Офіційна інтернет-сторінка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mediator.org.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=92&Itemid=97.
3. Міністерство юстиції Республіки Польща. Офіційна інтернет-сторінка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje>.

4. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:En:PDF>
5. Recommendation Rec (2002) 10 of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=306401&Site=COE#Top>
6. Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=420059>.
7. Recommendation No. R (98) 1 of the Committee of Ministers to member States on family mediation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1153972&SecMode=1&DocId=450792&Usage=2>.
8. European Code of conduct for mediators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.htm.
9. Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości Nr 55/08/DNWO z dnia 1.08.2005 r. w sprawie powołania Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości wraz z uzasadnieniem. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/spoleczna-rada-ds-alternatywnych-metod-rozwiazywania-konfliktow-i-sporow/o-radzie/>.
10. Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/adr1/kodeksetyczny.pdf.
11. Standardy szkolenia mediatorów. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/adr1/standardyszkoleniamediatorow.pdf.
12. Konferencje i Seminaria 4 (48) 03. Mediacja w krajach Unii Europejskiej i w Polsce. – Warszawa, 2003. – s. 144.
13. Kodeks karny. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553>.
14. Kodeks postępowania karnego. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.przepisy.gofin.pl/przepisy,2,9,9,223,,,ustawa-z-dnia-6061997-r-kodeks-postepowania-karnego.html>.
15. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20031081020>.
16. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20031081020>.
17. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20010560591>.
18. Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20051571316>.
19. Kodeks postępowania cywilnego. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19640430296>.